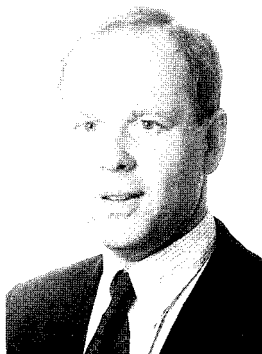

"In een andere partij hoort een katholiek niet thuis"

Het boek 'Katholieke Volkspartij 1945-1980. Band 1 Herkomst en groei (1963)' laat de ontwikkeling zien van een partij die met hooggestemde sociaal-christelijke idealen van start ging, maar langzaam zou eindigen als katholieke eenheidspartij. Een partij die zich tegenover de sociaal-democraten ging profileren. Bij de val van het laatste kabinet-Drees in 1958 won de eenheidspartij het van de progressieve programpartij. Door de spanning tussen Antithese en christelijk-sociale progressiviteit niet te willen ontlopen heeft de KVP een bijdrage geleverd aan de ontwikkeling van herrijzend Nederland. Een boekbespreking.

Het was een grote schok voor de deelnemers van het KVP-congres van 22 oktober 1960: Romme, de fractievoorzitter in de Tweede Kamer, de bewonderde leider van de Katholieke Volkspartij, had zich wegens ziekte afgemeld. Voor het eerst doemde de mogelijkheid op van een toekomst zonder de man, die het gezicht van de partij in de jaren veertig en vijftig zo sterk bepaald had. Prof. mr. C.P.M. Romme domineerde niet alleen de KVP, ook het boek 'Katholieke Volkspartij 1945-1980: Band 1 Herkomst en groei (tot 1963)' domineert hij. J.A. Bornewasser heeft een indrukwekkende geschiedenis ge-

Drs Th.B.E.M. Brinkel

schreven van herkomst, ontstaan en bloei van de KVP. Het is in sterke mate een Rommeboek geworden, zo zei de schrijver zelf bij de presentatie van de studie. Romme, de 'professor', was de verpersoonlijking van de KVP, uit op praktische resultaten, maar tegelijk vasthoudend aan "maatschappelijke blauwdrukken die volgens hem de gebiedende concretisering van de katholieke sociale leer". (blz. 506) Daardoor stond hij onder de voortdurende spanning tussen ideaal en werkelijkheid. Zoals meer - ook recente - katholieke politieke leiders, was hij consequent op zoek naar het overbruggen van tegenstellingen. Met een bij-

passend woordgebruik, dat door Bornewasser wordt aangeduid als "omstandig, gezwollen en soms verhullend". (blz. 178) Hij gold als een 'sfinx', die goede contacten onderhield met velen, maar in wezen slechts benaderbaar was voor weinigen. (blz. 303) De mogelijkheid van zijn aftreden diende zich al in 1956 voorzichtig aan, maar niemand durfde haar nog serieus onder ogen te zien. Het werd Romme op den duur steeds moeilijker om zijn fractie op één lijn te houden. Hij beschouwde zichzelf in 1958 meer als een politicus "van het vooroorlogse stempel" en achtte zich op zijn retour "vooral in het creatieve, het inventieve". Dat de politiek leider van de KVP in de Tweede Kamer bleef en bijvoorbeeld in 1956 of 1959 geen minister-president werd, had, zo blijkt uit Bornewassers studie, veel met persoonlijke omstandigheden te maken.

Weliswaar stond Romme ideologisch midden in het denken van de KVP, maar het partijbelang was voor hem ondergeschikt aan het landsbelang. Zorgvuldig voorkwam hij dan ook dat hij als voorzitter van de Tweede Kamerfractie verantwoording zou moeten afleggen ten opzichte van de partij. Bij hem berustte immers de "algemene

staatkundige leiding". Die overtuiging zou hem opbreken. Het streven van mr. H.W. van Doorn, sinds 1953 partijvoorzitter, om de partij meer aan politiek te laten doen, leidde tot groeiend wantrouwen tussen de fractievoorzitter en het dagelijks bestuur. De 'competentiekwestie' werd in 1961 een prestigekwestie, toen de leiding van de partij zich bemocide met het functioneren van de minister van Volkshuisvesting in het kabinet-De

Quay. Dat was de druppel die de emmer deed overlopen. In februari 1961 moest Romme zich om gezondheidsredenen - hij was overspannen - uit de actieve politiek terugtrekken. De opvolging van het doktersadvies terzake moest voor hem persoonlijk iets van een bevrijding hebben betekend, aldus Bornewasser. (blz. 505) Met zijn aftreden werd een periode ingeluid waarin de KVP op zoek moest gaan naar een nieuw evenwicht.

Geen nostalgie of frustratie

Dat tijdvak valt echter buiten het bestek van Band I van de KVP-geschiedenis. Het hier besproken werk behandelt het wel en wee van de KVP in de periode 1945 tot 1963, welke terecht vooraf wordt gegaan door een beschrijving van de voorgeschiedenis binnen het kader van de RKSP. Het boek is uitgegeven bij Uitgeverij de Valkhof Pers, tekst 704 pagina's en kost in de boekhandel f 89,-. Volgens eigen aangeven komen in Bornewassers studie drie elementen naar voren: (1) de geschiedenis van de KVP als partij-organisatie, (2) het ideologisch kader van waaruit de KVP te werk ging, en (3) de mensen die het gezicht van de KVP bepaalden. Het is een eerlijk, gedetailleerd en mooi verhaal geworden, geschreven met het geduld en het relativiseringsvermogen, waar mensen van de eerbiedwaardige leeftijd van de auteur patent op lijken te hebben.

Het boek 'Katholieke Volkspartij 1945-1980: Band 1 Herkomst en groei (tot 1963)' ontsnapt gelukkig aan de verleiding van nostalgie naar of van frustratie over het "rijke Roomsche leven", dat een objectieve geschiedschrijving in de weg zou staan. Wat dan ook uit het onderwerp van Bornewassers studie in het geheel niet opstijgt, is de aan de jaren

---

Voor Romme stond het partijbelang in dienst van het landsbelang.

De 'competentiekwestie' werd in 1961 een prestigekwestie, toen de leiding van de partij zich bemocide met het functioneren van de minister van Volkshuisvesting in het kabinet-De

vijftig zo veelvuldig toegeschreven spruitjeslucht. Wel sigarenrook, die in KVP-kring veelvuldig geproduceerd moet zijn. Toch heeft de schrijver zijn persoonlijke voorkeuren en antipathieën. Romme is al genoemd. Maar ook Bornewassers bewondering voor de "even wijze als vooruitziende" Marga Klompé (blz. 433) is het vermelden waard. Aan de andere kant wordt het optreden van partijvoorzitter Van Doorn continu met kritische kwalificaties begeleid. Zo worden zijn woorden "demagogisch" genoemd (blz. 491), zijn aanvaarding van het voorzitterschap van de KRO zou "waarschijnlijk om financiële redenen" zijn (blz. 510) en de man zelf zou uit zijn op politieke invloed, "eerst ten bate van de partijorganen maar al gauw ook van hemzelf". (blz. 339)

In het algemeen laat het boek 'Katholieke Volkspartij 1945-1980' een heel geleidelijke ontwikkeling zien, met subtiele veranderingen en hooguit de voorboden van datgene wat zich in de jaren zestig (en dus in Band II) zou gaan voltrekken. Het is de geschiedenis van de partij die op 22 december 1945 met hooggestemde christelijk-sociale idealen van start ging, maar langzaam maar zeker zou eindigen als eenheidspartij, die zich op grond van de klassieke Antithese tegenover vooral de sociaal-democraten ging profileren. Christelijk-sociale idealen, die Bornewasser als "vooruitstrevend" kwalificeert en de Antithese, die hij als "conservatief" beoordeelt. Maar daar zal in het vervolg van deze bespreking nog op teruggekomen worden. Helaas gaat de schrijver wel erg gedetailleerd in op de beschrijving van partij-organisatorische aangelegenheden. Dat zou wellicht wat minder hebben hoeven. Dan zou er

tegelijk meer ruimte zijn geweest om met diepgang aandacht te besteden aan de ontwikkelingen in katholiek-staatkundig en kerkelijk denken.

Programpartij en eenheidspartij

Bornewasser typeert de KVP aldus: "Zc was een autonome partij met een eigen, op het neothomisme gebaseerde ideologie. Vanuit een allesomvattende conceptie aangaande kerk, staat en maatschappij in hun onderlinge verhouding, en in nauwe aansluiting bij de grote sociale encyclieken zette ze zich in voor een traditioneel samenhangend geheel van telkens weer bij te stellen programmapunten." (blz. 276) De KVP was "een rasecht paard ... uit de christen-democratische stal" (blz. 443) Zij was bedoeld als volkspartij, dat wil zeggen dat zij gericht was op het gehele volk in al zijn geledingen en meer dan de RKSP voor de oorlog open stond voor samenwerking met anderen.

De KVP noemde zich katholiek. Weliswaar stond zij open voor ieder die zich in haar program en beginselen kon herkennen, maar tegelijk was volgens het Algemeen Staatkundig Program van 1952, dat het laatste beginselprogram van de KVP zou blijken te zijn, de partij gebaseerd op de grondslag van de beginselen van de natuurlijke zedenwet en de Goddelijke Openbaring, waarbij zij de uitspraken van het Kerkelijk Leergezag aanvaardde. De KVP was evenwel niet clericaal of kerkelijk. Haar politieke vertegenwoordigers waren autonoom: op hen rustte de taak om de beginselen zelfstandig in de politieke praktijk toe te passen. Van de katholieke kiezers werd verwacht dat het belang van de eenheid van hun culturele groep in het stemhokje de doorslag zou

geven bij het invullen van het stembiljet. "In een andere partij hoort een katholiek niet thuis" had Nolens ooit gezegd. (blz. 40) Daarbij mocht de KVP gedurende de in Band I beschreven periode rekenen op de regelmatige vermaningen van het Nederlandse episcopaat om de eenheid te bewaren. Vermaningen, die door de leiding der partij - zeker in campagnetijd - in ootmoed en gehoorzaamheid werden aanvaard en benut. Zo werd het bisschoppelijk Mandement van 1954 door voorzitter Van Doorn uitgelegd als een "woord van liefdevolle wijsheid en voorzichtige leiding". (blz. 346) Slechts enkelen, onder wie M.A.M. Klompé, vroegen zich af of kerk en partij bij dergelijke uitspraken wel gebaat waren.

Als politieke expressie van de katholieke eenheid kon de KVP haar pretentie van volkspartij voluit waarmaken. Bornewasser: "Bij alle kwantitatieve *ups* en *downs* was en bleef de KVP in de jaren vijftig het prototype van een sterk

uitgebouwde en goed georganiseerde massapartij. Zij was een integratiepartij bij uitstek, bedoeld voor man en vrouw, rijk en arm, jong en oud en voor alle over hun diverse organisaties verdeelde rangen en standen." (blz. 426) Op dat van de CHU na was het lidmaatschap van de KVP dan ook het goedkoopste van de partijen in Nederland. De partij had een organisatiegraad van heb-ik-jou-daar: In het in Band I beschreven tijdvak telde zij rond de 400.000 leden. Dat wilde zeggen dat een kwart van haar kiezers lid was van de KVP.

Niet alleen als uitvloeisel van haar karakter als 'integratiepartij', maar ook omdat haar politieke overtuiging erom vroeg, onderhield de KVP nauwe contacten met verwante maatschappelijke organisaties. Het bij elkaar brengen van de verschillende belangen in de samenleving, in het licht van de politieke beginselen, achtten de katholieke politici als hoofdopdracht. Die taak was trouwens krachtens een bisschoppelijk ge-

Romme, de "professor", was de verpersoonlijking van de KVP.

(foto ANP)

bod van 1918, dat tot rond 1960 in de KVP werd gehanteerd, exclusief aan de partij voorbehouden. Dat gaf de KVP kracht, maar er waren ook risico's aan verbonden, bijvoorbeeld het gevaar dat de partij "haar directieven in ontvangst moet nemen van bepaalde groepen". (blz. 279)

Kenmerkend voor de KVP is eveneens het voortdurende geworstel met het reserveren van kwaliteitszetels op de kandidatenlijst voor de Tweede Kamer, het rekening houden met regionale kandidaten, het recht doen aan de democratische inspraak van leden, afdelingen en kringen en het streven te komen tot een evenwichtig samengestelde fractie. Pogingen het 'onverzoenlijke' van maatschappelijke en regionale deelbelangen te 'verzoenen', leidden in de partij-organisatie tot een wildgroei van werkgroepen, beraden, studiegroepen, regionale vertegenwoordigingen, tot vormingswerk om inhoudelijke eenheid te bevorderen, tot wetenschappelijke fora om intellectuelen iets te bieden te hebben, tot jongeren- en vrouwenclubs.

Progressiviteit versus Antithese

Zoals hierboven aangekondigd trekt Bornewasser twee kenmerken van de KVP uit elkaar: Aan de ene kant was zij een programpartij, uit op hervorming van de maatschappij in christelijk-sociale zin en als zodanig vooruitstrevend. Dat kenmerk kon volgens de schrijver vooral tot uiting komen in de Brede Basiskabinetten met de PvdA. Anderzijds stond de KVP voor katholieke eenheid in politics, voor de

Antithese, ofwel de "beginselstrijd tegen de ongelovige staatkunde". (blz. 18) Daarbij goldt het adagium van Schaepman: "Vaste beginselen verplicht, een linker- of rechtervleugelkeuze naar believen!" (blz. 19) Die ambivalentie loopt als een "witgele draad, aldus de schrijver bij de presentatie van zijn boek, door de geschiedenis van de katholieke partijvorming in Nederland.

Voordat de recensent Bornewasser gaat volgen in de uitwerking van die ambivalentie, wil hij kort het volgende kwijt. Het betreft de vraag of er ten diepste wel een spanning

bestaat tussen progressiviteit en Antithese. Katholieke politiek wilde en wil bijdragen aan het scheppen van de voorwaarden waaronder de menselijke persoon zich kan ontplooiën. Dat is een doelstelling die vraagt om ruimte voor verantwoordelijkheid *cum* extra inzet voor de zwakkere. Het opkomen voor sociale normering van de markteconomie en bescherming van het leven in zijn meest kwetsbare verschijningsvorm zijn niet uit elkaar te trekken als 'links' en 'rechts', maar komen uit één en dezelfde gedachte voort. Dat kenmerkt katholieke politiek. Ook "uitspraken van het kerkelijk leergezag" geven daarvan blijk: hoe de lezer ook over de inhoud moge denken, de encyclieken '*Populorum progressio*' en '*Humanae vitae*' zijn door één en dezelfde Paus uitgevaardigd.

Voor Bornewasser is het echter een ambivalentie. Volgens de subtiële balans, die hij in zijn beschrijving opmaakt, valt aan de christelijk-sociale creditzijde het volgende te noteren: Op grond

---

**Als politieke
expressie van de
katholieke eenheid
kon de KVP haar
pretentie als
volkspartij voluit
waarmaken.**

B O E K B E S P R E K I N G

van haar beginselen was de KVP als vooruitstrevende partij bedoeld, gericht op alle lagen van de bevolking en radicaal brekend met de liberale maatschappijvisie. Zeker in de beginjaren van de KVP was het "een en al vernieuwing, vooruitstrevendheid en radicaliteit wat de klok sloeg", aldus Bornewasser (blz. 151). In sociaal-economisch opzicht betekende dat volgens hem: bestaanszekerheid voor iedereen, inrichting van de onderneming volgens de belangen van alle betrokkenen, publiekrechtelijke bedrijfsorganisatie, bevordering van de eigendom der produktiemiddelen in handen van de massa der bezitlozen, kortom: een christelijk-sociale maatschappij. "De katholieke politieke partij heeft gedurende markante episodes van haar bestaan een vorm van ontluikende vooruitstrevendheid en relatieve radicaliteit gekend." (blz. 155)

Nadere vermelding verdienen de prestaties van J.R.M. van den Brink, minister van Economische Zaken in de eerste kabinetten-Drees. Met hem begon een heroriëntatie in het economische beleid van de overheid. In plaats van de strakke na-oorlogse overheidsplanning werd nu de nadruk gelegd op haar voorwaardenscheppende en stimulerende rol. Volgens het subsidiariteitsbeginsel werd er ruimte geschapen voor de eigen verantwoordelijkheid van bedrijven. De Wet op de ondernemingsraden en de Wet op de publiekrechtelijke bedrijfsorganisatie werden aangenomen. De twee partijen in het produktieproces, werkgevers en werknemers, werden gezien als deelgenoten in een overlegeconomie, in plaats van klassentegenstanders. De overheid verleende aan de overeenkomsten die zij sloten, kracht van wet.

De Sociaal-Economische Raad was het overkoepelend orgaan van de overlegeconomie en het beoogde netwerk van publiekrechtelijke bedrijfsorganisaties. In dit kader past ongetwijfeld ook de sociale wetgevingsarbeid van de katholieke ministers M.A.M. Klompé en G.M.J. Veldkamp tijdens het latere kabinet-De Quay. Genoemd mogen worden: de verbetering van de Weduwen- en wezenwet, de Algemene Kinderbijslagwet en de totstandkoming van de Algemene Bijstandswet. Zo zijn de late jaren vijftig, aldus Bornewasser, de periode waarin het maatschappelijk middenveld zich "geheel en al vulde". De katholieke subcultuur heeft daar in sterke mate toe bijgedragen, ideologisch en feitelijk. (blz. 562)

Aan de andere kant moest de KVP - dat is de andere zijde van Bornewassers balans - als eenheidspartij proberen programmatisch toegankelijk te zijn voor alle katholieken. Haar christelijk-sociale karakter kon daarvoor een belemmering zijn. Bij tijd en wijle werd dan ook het Antithetische karakter van de KVP aangeropen om aan dat dilemma te ontsnappen. De lezer ontkomt niet aan de indruk dat deze benadering voor Bornewasser een zaak was van vooral "rechtse heren" en dus aan de debetzijde geplaatst dient te worden. Het Antithetisch karakter hield in dat het de katholieke politiek ook te doen was om "versterking van de geestelijke en zedelijke grondslagen van het volksleven": respect voor de zondagsrust, uitbreiding van de vrijheid van de openbare godsdienstoefening, strengere voorschriften voor openbare bibliotheken, een bloeiend gezinsleven, bestrijding van de openbare onzedelijkheid.

Twaalf jaar werkten KVP en PvdA sa-

men in de regering. Voor de KVP lagen daar praktische en politieke overwegingen aan ten grondslag. Zij wilde samen met de PvdA de maatschappij hervormen. Zij hoopte, door de sociaal-democraten binnen de regering te houden, antisocialistische blokvorming te voorkomen. Het bleef echter, aldus Romme "een elkaar vinden aan de oppervlakte van het politieke leven" (blz. 173). Als eenheidspartij mocht de KVP haar rechtervleugel, die gedurende de coalitiekabinetten met de PvdA steeds sterker van zich deed horen, niet van zich doen vervreemden. Ondanks het feit dat zij stond voor een christelijk-sociaal programma, zou zij daarom "de grenzen van haar organisatie zo wijd mogelijk getrokken houden," zo stelt Bornewasser. (blz. 233)

In die tijd kon de KVP rekenen op zo'n dertig procent van de kiezers. Daarmee bleef de omvang van het electoraat achter bij de groei van de katholieke bevolking. De PvdA werd concurrent. Bovendien groeide programmatisch de afstand ten opzichte van de sociaal-democraten. De KVP wilde de strakke teugels van de overheidsbemoeienis met de economie laten vieren en begon de nadruk te leggen op vrijere loonvorming, verlichting van de belastingdruk, ruimte voor bezitsvorming en bevordering van de belangen van de middenstand. Het ideaal van de publiek-rechtelijke bedrijfsorganisatie bleek slecht aan te slaan in de samenleving en vervaagde. Ook de Antithese kwam meer op de voorgrond als kenmerk waarmee de KVP zich van de sociaal-democraten onderscheidde. Zo ging afstand ten opzichte van de PvdA dienen als bindmiddel voor de katholieke eenheidspartij.

Langzaam maar zeker kwam in de uit-

spraken van KVP-politici in de plaats van het progressieve karakter van de KVP de verklaring dat de partij noch progressief, noch conservatief was. In 1959 trad het kabinet-De Quay aan, een coalitie van KVP, ARP en CHU (de partijen van de Antithese) en de VVD. Daaruit leidt Bornewasser impliciet af, dat de KVP rechtser was geworden. Het valt hem op dat de KVP met de VVD als coalitiepartner beduidend minder in de clinch zou liggen dan met de PvdA. (blz. 483) Kort na de totstandkoming van het kabinet-De Quay werd in een artikel in het Katholiek Staatskundig Maandschrift geconstateerd: "Veel is er wat ons van de socialisten scheidt, meer echter scheidt ons van de liberalen." Voor Bornewasser echter is dat niet veel meer dan "een praktisch *besoin pour la cause*". (blz. 482/482) Zo is voor Bornewasser, zij het met enige slagen om de arm, de val van het kabinet-Drees IV in 1958 een cesuur in de praktijk van de politieke oriëntatie van de KVP, een "verschuiving in rechtse richting", een "mijlpaal". (blz. 462/3) De eenheidspartij had het van de progressieve programpartij gewonnen, zo lijkt Bornewassers conclusie.

**Succes maakt
overbodig. De KVP
heeft dat moeten
meemaken.**

Succes maakt overbodig

De vraag is of dat verstandig was, in het licht van processen die in de jaren vijftig nog sluimerden onder de oppervlakte en in de jaren zestig volop tot uitting zouden komen. Let wel: Ieder die het verleden probeert te begrijpen, moet zich ervan bewust zijn dat hij of zij zicht heeft op ontwikkelingen in later jaren, dat de betrokkenen van toen noodzakelijkerwijs moesten ontberen. Rond 1960 kon niemand de verstrekk-

kendheid van de religieuze, sociale en politieke veranderingen van de jaren zestig vermoeden.

Van het Tweede Vaticaans Concilie (1962-1965) bijvoorbeeld werd aanvankelijk alom verwacht dat het de traditionele leer van de kerk nog eens met kracht zou gaan bevestigen. Het tegendeel is het geval gebleken. De gesloten katholieke subcultuur, waarbinnen op het lidmaatschap van katholieke eenheids-organisaties, -verenigingen en -partij een morele verplichting rustte, werd opgebroken. Het belang van katholieke eenheid verdween als motivatie in het stemgedrag. Met een wervend programma en wervende politici zouden kiezers voortaan aangetrokken moeten worden.

Een tweede, verwante, ontwikkeling had haar wortels in de jaren vijftig; het vervagen van het katholieke standdenken. Zo had de katholieke arbeidersbeweging niet alleen tot taak de materiële belangen van de werknemers te behartigen, maar diende zij ook bij te dragen aan "de zedelijke en godsdienstige verheffing" van haar leden en aan een structurele hervorming van de samenleving als geheel. Dat gold *mutatis mutandis* ook voor de andere katholieke maatschappelijke organisaties. Het leverde een gemeenschappelijke opdracht op en gemeenschappelijke waarden en normen op basis waarvan het inderdaad mogelijk was in het kader van de Volkspartij "het onverzoenlijke" politiek "te verzoenen".

Dankzij de processen van democratisering, assimilatie en toenemende sociale mobiliteit in katholieke kring nam de gemeenschappelijke, standenoverschrijdende, motivatie af ten gunste van de inzet voor materiële belangen. Het werd voor de KVP als eenheidspartij

steeds moeilijker de eenheid te bewaren. Ieder toegeven aan 'de rechtse heren' werd direct bekritiseerd en aangevallen door 'linkse mannen' van de arbeidersvleugel, aldus Bornewasser. (blz. 271) "De ene belangenbevredestiging lokte de andere uit." (blz. 296) Zoals iedere succesvolle politieke beweging, maakte de KVP zich in maatschappelijke zin als eenheidspartij op den duur overbodig, zou je kunnen zeggen.

Waar de toekomstkansen zouden liggen kon toen niemand weten. De eerste aanzetten tot christen-democratische samenwerking zijn in de periode die Band I behandelt nog uiterst omzichtig en verre van definitief. Hoewel zij met toenemende frequentie gedaan werden, bleef het bij 'christen democratische verkenningen'. (blz. 576) En ook in die verkenningen was het nog de vraag of een vooruitstrevend program dan wel de Antithese op basis van de christelijke beginselen kenmerkend moest zijn voor de mogelijke samenwerking. Nog één keer ging de KVP in 1963 als eenheidspartij de verkiezingen in. Zij poogde een toekomstgericht en wervend program te schrijven. De katholieke zuil stond nog stevig overeind. Het was een prachtige *indian summer*. Mede dankzij het succesvolle beleid van het kabinet-De Quay werd het de mooiste uitslag die de KVP in haar geschiedenis zou meemaken: met vijftig zetels werd zij de grootste partij van het land. Romme, die het al zo moeilijk had gevonden de eenheid te bewaren, was als fractievoorzitter opgevolgd door W.L.P.M. de Kort. Deze faalde bij zijn poging tot kabinetsformatie door de ongelukkige wijze waarop hij de PvdA deed afvallen als mogelijke deelnemer aan een nieuwe coalitie.

Opnieuw bleek de verdeeldheid binnen de katholieke politieke wereld.

W.K.N. Schmelzer, door Romme de KVP binnengehaald als een "potentiële *allround* politicus", voormalig staatssecretaris voor bezitsvorming en publiek-rechtelijke bedrijfsorganisatie en voormalig staatssecretaris van Algemene Zaken in het kabinet-De Quay, werd in 1963 uiteindelijk fractievoorzitter. Van Doorn werd als partijvoorzitter opgevolgd door P.J.M. Aalberse jr. Met hen begon een nieuw tijdperk in de KVP-geschiedenis. Zowel beginselprogram als de structuur van de partij zouden opnieuw ter discussie worden gesteld. Een fundamentele verdeeldheid binnen de KVP was aan het licht gekomen. Over het onvermogen die verdeeldheid binnen het kader van de KVP te boven te komen, aldus Bornewasser, handelt band II van 'Katholieke Volkspartij 1945-1980'.

Paars spook

Soms zou je willen dat het CDA minder verleden en meer toekomst had. Toch is het verleidelijk uit het beschreven onderwerp lijnen door te trekken naar het CDA van nu. Volgens Bornewasser, in zijn toelichting op zijn boek, heeft de katholieke partij haar kracht telkens weten te ontfenen aan heroriëntatie op haar christelijk-sociale idealen; lees: aan haar karakter als vooruitstrevende programpartij in plaats van aan haar kenmerk als eenheidspartij. Ongetwijfeld zal hij in deel II van de KVP-geschiedenis wijzen op de voortzetting van de spanning tussen - nu christelijke - eenheid en een vooruitstrevend programma. Op de partijraad van de KVP in december 1967 die verklaarde dat "in de huidige tijd partijvorming op christelijke grondslag gewenst

is, mits een dergelijke partij een consequent vooruitstrevend karakter draagt". Op de fractievoorzitters Schmelzer, Biesheuvel en Mellema, die besloten tot de 'Samen uit, samen thuis'-formule. Op de radicalen, van wie sommigen vooruitstrevend beleid alleen nog maar buiten christen-democratisch verband tot stand meenden te kunnen brengen. De spanning tussen eenheidspartij en programpartij doet zich voor het CDA op moeilijk vergelijkbare wijze voor. Het CDA verkeert op dit moment in de oppositie en moet het in de Tweede Kamer stellen met een zetelaantal dat aanzienlijk minder is dan het getal waar de KVP van 1946 tot 1967 over kon beschikken. De pretentie van christelijke-, laat staan katholieke, eenheidspartij kan en wil het CDA niet waarmaken. Wèl wil het wervend zijn door heroriëntatie op zijn programma, getuige het recente rapport 'Nieuwe wegen, vaste waarden'. Die titel laat het al zien: Niet zozeker het idee van eenheidspartij als wel de Antithese doet zich in nieuwe gedaante voor. In 1960 refereerde W.M. Perquin, directeur van het KVP-partijbureau in een geheime nota aan de tactiek van VVD-leider Oud om de 'vrijzinnige invloed' met behulp van de PvdA te vergroten. Volgens Perquin waren PvdA en VVD in sociaal-economisch opzicht elkaar tegenvoeters, maar waren zij van oudsher links verwant in levensbeschouwelijk en immaterieel opzicht. (blz. 405) Even doolde er een 'paars spook' door de Nederlandse politiek (blz. 405).

Nu beschikt dat 'paarse spook' over de regeringsmacht. Om het in traditionele termen uit te drukken: Als PvdA en VVD (met D66) in een kabinet zitten, dan vinden zij elkaar in het immateriële, in de vrijzinnigheid. De Antithese

als "beginselstrijd tegen de ongelovige staatkunde" (blz. 18) krijgt nieuwe relevantie. Wat is 'ongelovige staatkunde' vandaag? Dat moet zijn wat toen heette een aantasting van de 'zedelijke grondslagen van het volksleven'. In de strijd daartegen profileert het CDA zich volop: tegen de 24-uurs economie, voor de bescherming van de zondagsrust, tegen het gedogen van nieuwe vormen van slavernij, voor de vrijheid van de openbare godsdienstoefening. Een bescheiden, maar symbolisch, succesje van het CDA mag in dit verband ook vermeld worden: D66-staatssecretaris Kohnstamm had op één van de afbeeldingen in het nieuwe paspoort het kruis op een kerktoeren willen weglaten. Dankzij de alertheid van het (katholieke) kamerlid Maxime Verhagen zal het verschijnsel godsdienstoefening in dit opzicht toch weer publiek erkend worden!

In tegenstelling tot wat Bornewasser bij de KVP constateert, is er dit keer geen spanning tussen Antithese en christelijk-sociaal beleid. Want niet alleen de 'zedelijke grondslagen' worden aangetaast, ook christelijk-sociale verworvenheden komen door toedoen van het 'paarse spook' op het spel te staan, zoals de Algemene kinderbijslagwet, de Weduwen- en wezenwet, het overlegmodel binnen de Sociaal-Economische Raad. Het CDA heeft er oog voor dat de sociale verworvenheden anders toegepast moeten worden: naast de garantie van een sociaal minimum is een nieuwe nadruk op deelname van mensen in de maatschappij noodzakelijk. In die zin wil het rapport 'Nieuwe wegen, vaste waarden' de sociale zekerheid opnieuw ontwerpen. Dat is de vereiste van christelijk-sociale progressiviteit van vandaag.

Zo er al een spanning bestaat tussen

Antithese en christelijk-sociale progressiviteit, de KVP heeft haar niet willen ontlopen. Op die manier heeft zij een eigen en belangwekkende bijdrage aan de ontwikkeling van herrijzend Nederland geleverd. Succes maakt overbodig. De KVP heeft dat moeten meemaken. Het CDA heeft daar in 1994 ook last van gehad. Als de huidige regeringscoalitie al niet eerder stopt, zal die wet ook voor het 'paarse spook' gaan gelden.

Drs. Th.B.E.M. Brinkel is stafmedewerker bij het Wetenschappelijk Instituut voor het CDA.

J.A. Bornewasser: Katholieke Volkspartij 1945-1980. Band 1: Herkomst en groei (tot 1963). Valkhof Pers, Nijmegen 1995. 704 pagina's, f 89,-.